E-knjiga u Hrvatskoj: primjer VIP knjižare i Planeta 9

Leh, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:325913

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij Informatologije

Ana Leh

E-knjiga u Hrvatskoj: primjer VIP knjižare i Planeta 9

Završni rad

Mentor: izv.prof.dr.sc. Zoran Velagić

Sumentor: Ines Hocenski, asistentica

Osijek, 2016.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za informacijske znanosti

Studijski program jednopredmetnoga preddiplomskog studija Informatologije

Ana Leh

E-knjiga u Hrvatskoj: primjer VIP knjižare i Planeta 9

Završni rad

Društvene znanosti, informacijske i komunikacijske znanosti, informacijski sustavi i informatologija

Mentor: izv.prof.dr.sc. Zoran Velagić

Sumentor: Ines Hocenski, asistentica

Osijek, 2016.

Sadržaj

1. Uvod 1
2. Početci e-knjige 3
2.1. Razvoj e-knjige u svijetu 4
2.2. Razvoj e-knjige u Hrvatskoj 5
3. E-knjiga u Hrvatskoj danas 8
3.1. Distributeri e-knjiga u Hrvatskoj 9
4. Planet 9 13
5. VIP knjižara 16
6. Budućnost e-knjige u Hrvatskoj 19
7. Zaključak 23
Literatura 24

Sažetak

E-knjiga digitalna je verzija tradicionalne tiskane knjige, osmišljena i dizajnirana tako da se može čitati na računalu ili elektroničkom čitaču. Prve prototipe e-knjige pronalazimo još u 40-im godinama 20. stoljeća, a prvi konkretan događaj koji je omogućio daljnji razvoj e-knjiga je pokretanje *Projekta Gutenberg*, prve elektroničke knjižnice. Prva poznata e-knjiga je *Aftermoon, a story* autora Michael Joyce-a, objavljena 1987. godine, no pravi procvat, e-knjiga doživljava objavljivanjem *Riding the bullet* poznatog autora Stephena Kinga 2001. u elektroničkom obliku. Hrvatska je put do e-knjige započela sa zvučnim knjigama na audio-kasetama, a put je nastavila preko zvučnih knjiga na CD-ovima, potom elektroničkim knjigama na CD-ovima. Put je završila prvom suvremenom elektroničkom knjigom *Mediji, propaganda i sistem* 2003. godine. Prvi distributer e-knjiga nastaje 2001. godine i bio je nekomercijalne naravi. Prvi komercijalni projekt e-knjiga, *TookBook*, nastaje 2010. godine, a pokrenula ga je 2009. godine tvrtka *Lamaro Digital*. Godinu kasnije tvrtka sklapa suradnju s *VIP*-om te nastaje *VIP knjižara*. Iste godine *Hrvatski Telekom* predstavlja svoju uslugu e-knjižare, *Planet 9*. Nakon četiri godine rada, i *VIP knjižara* i *Planet 9* prestaju s radom, prva zbog neisplativosti usluge, druga zbog propalog dobavljača. *VIP* je nastavio suradnju s *Lamaro Digitalom*, dok je *Hrvatski Telekom* nakon zatvaranja *Planeta 9* najavio suradnje s drugim dobavljačima kako bi nastavio uslugu pružanja pristupa e-knjigama, no godinu dana nakon toga usluga i dalje nije oživjela. Usprkos tomu, nekolicina distributera i dalje nastavlja s radom i pokušava razviti tržište e-knjiga.

Ključne riječi: *e-knjiga, Hrvatska, Hrvatski Telekom, VIP, VIP knjižara, Planet 9*

1. Uvod

Postoji mnogo definicija što je to elektronička knjiga. Prema *Rječniku za knjižničnu i informacijsku znanost*, e-knjiga je digitalna verzija tradicionalne tiskane knjige osmišljena i dizajnirana tako da se može čitati na računalu ili elektroničkom čitaču[1]. E-knjigu omogućio je razvoj informacijske i komunikacijske tehnologije, a danas e-knjige možemo čitati pomoću računala, laptopa, tableta, mobitela i e-čitača. Od navedenih uređaja, jedino je e-čitač primarno namijenjen za čitanje e-knjiga. Vjerojatno najpoznatiji e-čitač je *Kindle*, tvrtke *Amazon*, a poznati su i *Nook*, tvrtke *Barnes & Noble*, *Kobo*, *Onyx* i mnogi drugi.[2] Knjige, kao i časopisi, odnosno članci iz časopisa, mogu biti dostupni javnosti, dok je za neke potrebna naknada, ovisno o izboru autora. Poznato je kako Internet sadrži veliki broj knjiga koji je dostupan javnosti, a zapravo ne bi trebao biti. Nakladnici, kao i autori, godinama pokušavaju riješiti taj problem. Problem nije otklonjen, no situacija je bolja nego prije, a očekuje se da će Internet u budućnosti biti siguran za autorska prava i intelektualna vlasništva. Jedan od najpoznatijih primjera kršenja autorskih prava *Google*-ov je projekt pokrenut 2004. pod nazivom *Google Books* koji je digitalizirao knjige bez dopuštenja autora i nudio ih javnosti. Nakladnici su se zajedno s autorima usprotivili tom projektu, tužili *Google* i spor koji je trajao 8 godina rezultirao je presudom kojom i *Google* i nakladnici mogu biti zadovoljni.[3]

Kao i kod tiskanih knjiga, za pojedinu elektroničku knjigu postoje troškovi za urednika, prevoditelja, lektora, grafičara te troškovi marketinga. Iako izdavači e-knjiga ne moraju brinuti za troškove tiska i skladištenja, dio troškova mora otići na izradu i održavanje web knjižare, što nije jeftino.[4] Dodatan trošak je i kod autorskih prava za e-knjige, koja su od 10% do 30% skuplja nego kod papirnatih knjiga (10% ukupne cijene knjige).[5] Zbog dodatnih troškova, ali i rizika zbog novih i nepoznatih platformi za čitanje knjiga, neki izdavači hrabrost za put prema budućnosti pronalazili su putem suradnje s drugim poduzećima kojima knjiga nije bila prvotna djelatnost. Jedan od tih primjera su i telekomunikacijske tvrtke koje su u suradnji s

---

[1]Usp. Reitz, Joan. Electronic book. // Online Dictionary for Library and Information Science. Online Dictionary for Library and Information Science. Libraries Unlimited, 2004. URL: http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_e.aspx#electronicbook (2016-06-19)

[2] Usp. Taylor, Ben. The Top 5 e-Readers on the Market, 2013. URL: http://techland.time.com/2013/11/21/the-top-5-e-readers-on-the-market/ (2016-08-25)

[3] Usp. Crain, Caleb. The Future of books and copyright, 2012. URL: http://www.steamthing.com/2012/10/the-future-of-books-and-copyright.html (2016-06-19)

[4] Usp. Đorđević, Ana. Budućnost čitanja: E-knjige kod nas, 2011. URL: http://www.algoritam.hr/?m=0&p=vijesti&opcija=prikaz&id=2443#.V7S4KZiLS00 (2016-08-17)

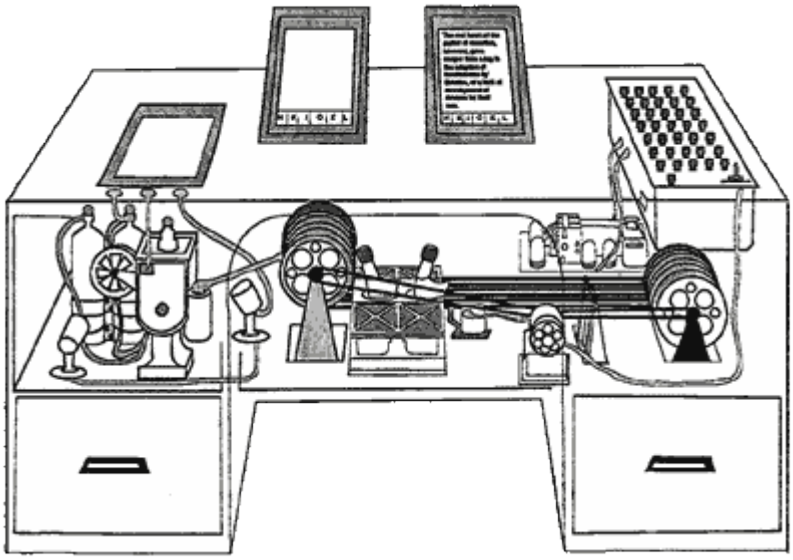
[5] Usp. Isto.

nakladnicima, bilo tradicionalnim, bilo elektroničkim, otvarali svoje e-knjižare. Prvi takav u svijetu bio je britanski *Vodafone*, koji je u suradnji s e-izdavačem *GoSpoken* u siječnju 2010. godine predstavio novu uslugu e-knjižare, kao i uslugu audio knjige.[6] Samo mjesec dana kasnije, isto nudi španjolski *Vodafone*, zajedno s e-izdavačem *Todoebook*.[7] U lipnju iste godine, portugalski najveći mobilni operator *TMN*[8] ostvaruje suradnju s e-izdavačem *Mobcast Services Ltd* i otvara svoju e-knjižaru.[9] Iste godine pridružuju im se i japanski[10] i talijanski[11] operateri, a samo godinu kasnije, dakle, u 2011. godini svoje e-knjižare otvaraju dva najveća mobilna operatera u Hrvatskoj, *Hrvatski Telekom* i *VIP*, čime su postali jedni od prvih takvih slučajeva u svijetu.

[6] Usp. Hoscik, Martin. Vodafone launches GoSpoken powered mobile book store, 2010. URL: http://www.seenit.co.uk/vodafone-launches-gospoken-powered-mobile-book-store/ (2016-08-24)
[7] Usp. Hoffelder, Nate. Vodaphone Spain adds ebooks to its App Store, 2010. URL: http://the-digital-reader.com/2010/02/18/vodaphone-spain-adds-ebooks-to-its-app-store/ (2016-08-24)
[8] Portugal Telecom
[9] Usp. Hoffelder, Nate. Portugal Telecom to sell ebooks, 2010. URL: http://the-digital-reader.com/2010/06/15/portugal-telecom-to-sell-ebooks/ (2016-08-24)
[10] Usp. Kozlowski, Michael. Sharp to Release an E-Reader and New Ebook Servise, 2010. URL: http://goodereader.com/blog/electronic-readers/sharp-to-release-an-e-reader-and-new-ebook-service (2016-08-24)
[11] Usp. Pasquale, Daniela De. Biblet: è arrivato l'eBook Reader di Telecom Italia, 2010. URL: http://www.pianetaebook.com/2010/12/biblet-e-arrivato-lebook-reader-di-telecom-italia-4391 (2016-08-24)

2. Početci e-knjige

Iako se e-knjiga smatra kao format za čitanje knjiga koji postoji tek zadnjih desetak godina, njezini najraniji početci bilježe se još 40-ih godina prošloga stoljeća. Jedan od prvih prototipa e-knjiga bio je *Memex*, koncept uređaja za čitanje Vannevara Busha. *Memex* je bio stol povezan s velikom arhivom mikrofilmova, tekstova, raznih dokumenata, pa i knjiga[12]. Umjesto da knjiga bude pohranjena kao digitalna datoteka, sve knjige bile su fotografirane na mikrofilm i pohranjene na uređaju unutar stola[13] (Slika 1). *Memex* nije omogućavao prenosivost kao što to današnja e-knjiga čini.

Slika 1. Koncept Memex-a[14]

Početkom 1967. Andries van Dam stvara sistem za uređivanje hiperteksta, tj. metodu pomoću koje tekst može biti pohranjen na računala[15]. Godinu kasnije nastaje *DynaBook*, prijenosni uređaj za čitanje namijenjen studentima. *DynaBook* je imao veliku tipkovnicu te zaslon s crno-bijelim prikazom, a prikazivao je dokumente koji su bili lokalno pohranjeni na *DynaBook*. *Toshiba* je nekoliko godina kasnije preuzela dizajn *DynaBook*-a te pretvorila uređaj

[12] Usp. Vidoš, Luka. Hipertekstualnost i Wikipedija: Što je hipertekstualnost i kako je ona primijenjena na Wikipediji. Str. 3. URL: http://www.umas.unist.hr/~vidos/prva_godina/prvi_semestar/seminarski_radovi/hiw_dim.pdf (2016-06-19)
[13] Usp. Mironchuk, Ivan. E-books: How far have we come, 2011. URL: http://www.dpci.com/blog/e-books-how-far-have-we-come (2016-06-19)
[14] Usp. Isto.
[15] Usp. Barnet, Belinda. Crafting the User-Centered Document Interface: The Hypertext Editing System (HES) and the File Retrieval and Editing System (FRESS). // Digital humanities quarterly 4, 1(2010). URL: http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/4/1/000081/000081.html (2016-06-19)

za čitanje u jedan od prvih laptopa[16]. Navedeni primjeri ne moraju se nužno vezati za e-knjigu, ali bez njih bi e-knjiga vjerojatno bila upitna. Događaji isključivo vezani za početke i sami razvoj e-knjiga prikazati će se u slijedećem potpoglavlju.

2.1. Razvoj e-knjige u svijetu

Začetkom *Projekta Gutenberg* 1971. stvoreni su i temelji za elektroničku knjigu. *Projekt Gutenberg* bio je, i još uvijek je, i danas, elektronička knjižnica za knjige koje nisu zaštićene autorskim pravima, a cilj od početka bio je knjižnicu učiniti dostupnom svima. Čovjek zaslužan za *Projekt Gutenberg* je Michael Hart, student Sveučilišta u Illinoisu. Projekt je postao prvi pružatelj informacija na Internetu i prva digitalna knjižnica na svijetu. Michael Hart je digitalizirao prvih 100 knjiga. Popularnost je rasla zajedno s porastom popularnosti Interneta, kao i broj e-knjiga dostupnih za slobodno preuzimanje.[17] Internet je nastao 1974., a prvi njegov razvoj događa se izumom weba Tim Berners Lee-a 1989. godine, dok drugi razvoj bilježi objavljivanjem prvog preglednika, *Mosaic*. Lakim korištenjem i postojanjem hiperlinka na razne dokumente i web stranice, Internet je postao dostupan svima, ne samo informatički pismenim korisnicima.[18] To je, naravno, omogućilo i dostupnost većem broju elektroničkih knjiga. Prvi hipertekstualni roman je *Afternoon, a story* autora Michael Joyce-a, objavljen 1987. godine.[19]

National Academy Press (NAP) 1994. godine objavio je cijeli tekst knjige besplatno, uz suglasnost autora i time postao prvi Internet izdavač.[20] Izdavači su prepoznali pozitivne strane elektroničkih knjiga i ubrzo su mnogi slijedili NAP-ov primjer. Prva velika dostupna knjižara na svijetu je *Amazon*, pokrenuta 1995. godine. Na početku je imala 10 zaposlenika i katalog od 3 milijuna knjiga[21], no za razliku od knjižare s policama ispunjenim knjigama, knjige na *Amazon-u* stoje na njegovoj web stranici.

---

[16] Usp. Mironchuk, Ivan. Navedeno djelo
[17] Usp. Čulina, Ljerka. E-knjige: Prvi dio, 2015. URL: http://www.skole.hr/ucenici/ss?news_id=12571 (2016-06-19)
[18] Usp. Lebert, Marie. A short history of eBooks. Toronto: University of Toronto, 2009. Str. 14. URL: ftp://ftp.pg.psnc.pl/pub/2/9/8/0/29801/29801-pdf.pdf (2016-06-19)
[19] Usp. Reitz, Joan M. Electronic book. // Online Dictionary for Library and Information Science. Libraries Unlimited, 2004. URL: http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_e.aspx#electronicbook (2016-06-19)
[20] Usp. Lebert, Marie. Navedeno djelo. Str. 20.
[21] Usp. Isto. Str. 22.

Elektroničke knjige doživljavaju uspjeh 1998. godine kada se održao prvi sajam elektroničkih knjiga u Gaithersburgu u Američkoj saveznoj državi Maryland.[22] Godinu dana kasnije XML[23] i HTML[24] formati postavljeni su kao standardna vrsta zapisa za elektroničke knjige, a veliki doprinos razvoju e-knjiga dogodio se kada je Stephen King 2001. godine objavio *Riding the bullet* u obliku e-knjige.[25] Većina događaja koji su omogućili razvoj e-knjige dogodila su se u Sjevernoj Americi, točnije Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi. Razlog tomu je što su te dvije države bile vodeće u informacijskim i komunikacijskim tehnologijama te je pristup Internetu bio puno jeftiniji u Sjevernoj Americi nego u Europi.[26] Europske države uspjele su se izboriti za jeftiniji Internet nekoliko godina kasnije.

2.2. Razvoj e-knjige u Hrvatskoj

Početak elektroničkog nakladništva u Hrvatskoj započinje 1990-ih kada nastaje partnerstvo između ljudi s nakladničkim iskustvom s ciljem digitalizacije materijala ili ponovnog objavljivanja materijala čija su autorska, tj. materijalna prava istekla.[27] Želja im je bila promijeniti format knjige te se umjesto tiskane knjige počinju koristiti kompaktni diskovi[28], tj. CD-ovi[29]. Osim tekstualne datoteke određene knjige na CD-u, počinju se objavljivati i zvučne knjige[30]. U svijetu prve zvučne knjige bile su tečajevi za učenje stranih jezika koje su se pojavile šezdesetih i sedamdesetih godina te gramofonske ploče na kojima su se mogli kupiti snimljeni tekstovi.[31] U Hrvatskoj prve zvučne knjige bile su snimljene na zvučnim kasetama, prvotno za potrebe slabovidnih osoba. Jedan od prvih primjera bile su „Blagdanske priče za djecu i odrasle“ koje je 1996. godine objavio *Audio Videon film*.[32] U istoj nakladi izdavale su se pripovijetke Ksavera Šandora Gjalskoga, Ivane Brlić Mažuranić, Ivana Devčića, Josipa Kozarca i Augusta Harambašića.[33] Uskoro je zvučna knjiga prešla s audio-kasete na CD te su

---

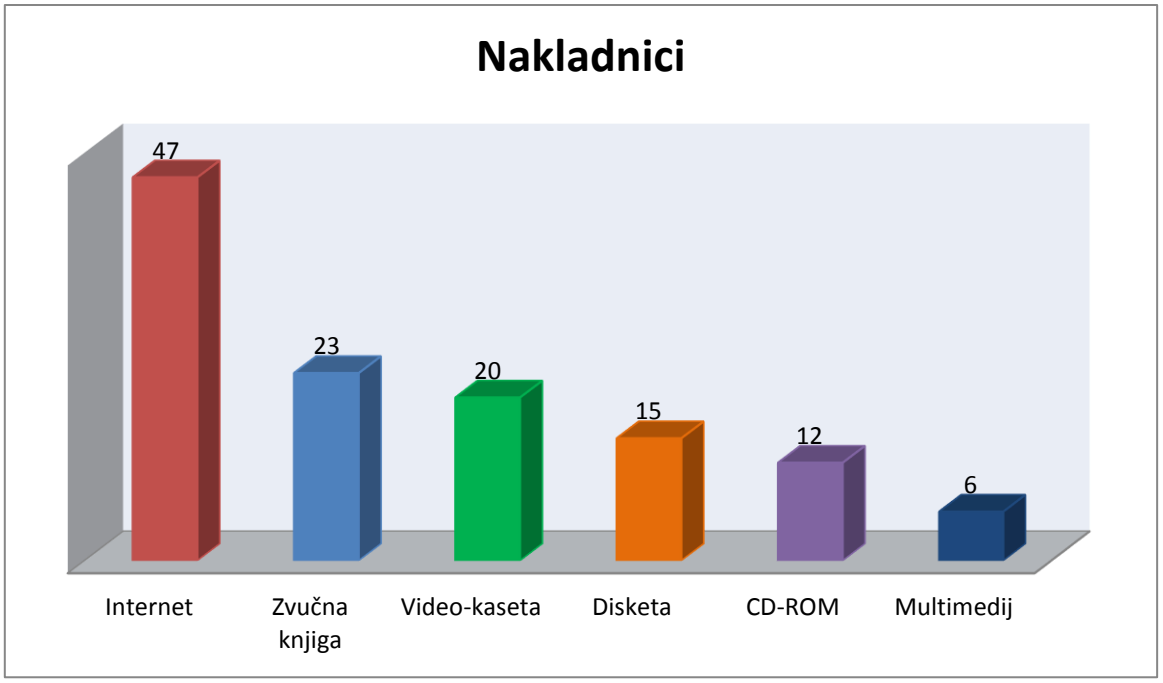
[22] Usp. Čulina, Ljerka. Navedeno djelo
[23] EXtensible Markup Language (Jezik za označavanje podataka)
[24] HyperText Markup Language (Prezentacijski jezik za izradu web stranica)
[25] Usp. Čulina, Ljerka. Navedeno djelo
[26] Usp. Lebert, Marie. Navedeno djelo. Str. 14.
[27] Usp. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. An overview of the digital publishing market in Croatia. //Libellarium 6, 2(2013). Str. 55. URL: http://www.libellarium.org/index.php/libellarium/article/view/184 (2016-08-12)
[28] Usp. Isto. Str.55.
[29] Compact Disc
[30] Zvučna knjiga je zvučna snimka teksta na različitim medijima kao što su magnetska vrpca, gramofonska ploča, kaseta ili kompaktni disk.
[31] Usp. Živković, Daniela. Elektronička knjiga. Zagreb: Multigraf, 2001. Str. 174.
[32] Usp. Isto. Str. 174.
[33] Usp. Isto. Str. 174.

se usporedno nudili naslovi u dva oblika. Prvu zvučnu knjigu na CD-u, *U ovom strašnom času: antologija suvremene hrvatske ratne lirike*, 1997. godine objavljuju HB ton i Školska knjiga.[34] 1998. godine provedeno je istraživanje čiji je cilj bio ustanoviti na kojem su mediju nakladnici objavljivali knjige od 1993. do početka 1998. godine. Od 615 nakladnika, 85 nakladnika navelo je kako objavljuju knjige na medijima kao što su CD, video-kaseta, zvučna kaseta, disketa te Internet. Od 85 nakladnika, 11 je objavljivalo knjige isključivo na spomenutim medijima.[35] Rezultati prikazuju kako se u to vrijeme postupno razvijao i suvremeni elektronički oblik knjige. „Njihov broj nije velik, ali njihova pojava pokazuje da nakladnici u Hrvatskoj prihvaćaju svu novu tehnologiju kako se ona javlja u zemljama s razvijenom nakladničkom industrijom, samo u znatno skromnijem opsegu.“[36]

Prvom elektroničkom knjigom objavljenom na CD-ROM-u, koja nije bibliografska i poslovna baza podataka, smatra se *Ekonomski leksikon* koji je objavio *Leksikografski zavod* 1996. godine.[37] Krajem 1990-ih i početkom 2000-ih godina hrvatski su nakladnici vidjeli prednosti najviše u CD-ROM-u (Slika 2) zbog niske proizvodne cijene, velikog kapaciteta pohrane podataka i jednostavne uporabe te je CD-ROM korišten za objavljivanje obrazovnih, zabavnih i stručnih sadržaja.[38]

Sa svjetskim uspjehom prve e-knjige u svijetu (*Riding the Bullet*), u Hrvatskoj je osnovan *DPKM*[39] koji je širu javnost izvještavao o svojem djelovanju na službenoj web stranici na kojoj je bio omogućen besplatan pristup objavljenim knjigama. Prvi primjer suvremene elektroničke knjige u Hrvatskoj je knjiga *Mediji, propaganda i sistem* Noama Chomskog. E-izdanje knjige objavljeno je u lipnju 2003. godine, koju je u mjesec dana čitalo više od 3 100 posjetitelja stranice, a do 2015. godine knjigu je pročitalo više od 74 000 korisnika.[40] Razvojem e-knjiga razvili su se i distributeri e-knjige, a o njima će se pričati kasnije u radu.

[34] Usp. Isto. Str. 175.
[35] Usp. Isto. Str. 177.
[36] Živković, Daniela. Navedeno djelo. Str. 177.
[37] Usp. Isto. Str. 179.
[38] Usp. Isto. Str. 177.
[39] Društvo za promoviranje književnosti na novim medijima
[40] Usp. Tomašević, Nives. Kreativna industrija i nakladništvo. Zagreb: Ljevak d.o.o., 2015. Str. 127.

Slika 2. Proizvodnja knjiga u elektroničkom obliku u Hrvatskoj, 1993.-1998.[41]

[41] Usp. Isto. Str. 178.

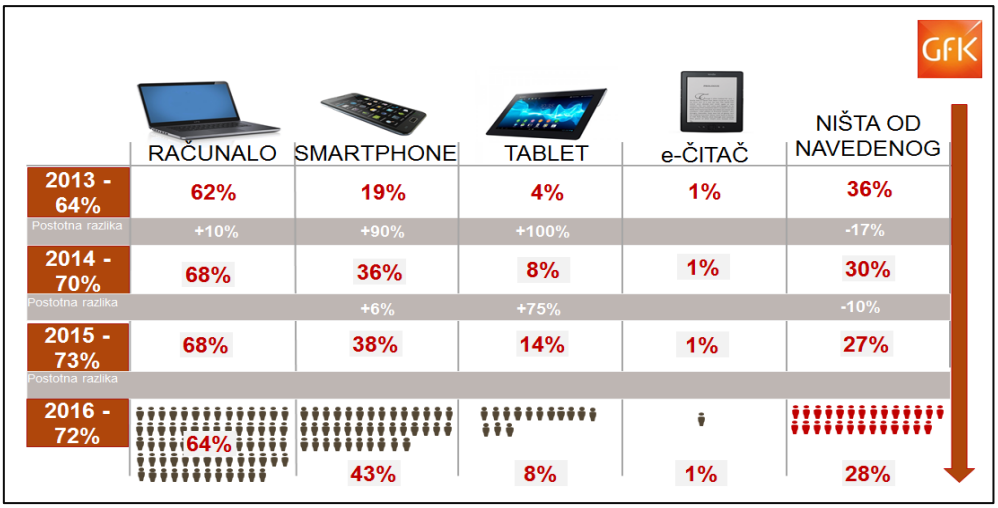
3. E-knjiga u Hrvatskoj danas

Hrvatska je gotovo desetljeće suočena s ekonomskom krizom, što svakako ne olakšava razvoj elektroničkog nakladništva u državi. Hrvatski nakladnici zbog toga spajaju partnerstva koja će im osigurati razvijanja novih poslovnih modela i promjenu tradicionalnog načina poslovanja.[42] Nakladnici elektroničke knjige imaju puno veći izazov od nakladnika tiskanih knjiga koji već imaju provjeren i uspješni poslovni model. Elektronički nakladnik mora se boriti protiv nelegalnog preuzimanja sadržaja, regulirati autorska prava za digitalni sadržaj, odrediti visinu autorskog honorara, odabrati platformu na kojoj će se knjiga prodavati i slično.[43] Korisnici očekuju da cijena elektroničke knjige bude niža od tiskane knjige te je iz tog razloga definiranje cijene e-knjige jedan od većih problema za elektroničko nakladništvo. Korisnici e-knjigu ne mogu dalje prosljeđivati i prodavati, a promjena nakladničkog modela u korist toga dovela bi do spremnosti korisnika za kupnju e-knjige po većoj cijeni.[44] Još jedna od komplikacija u rješavanju problema cijene e-knjige je porezna stopa na elektroničku knjigu. Hrvatska je ulaskom u Europsku uniju uvela PDV[45] na knjige, 5% na tiskane knjige te maksimalnih 25% na elektroničke knjige,[46] tj. elektronički nakladnici na pojedinu e-knjigu moraju platiti čak 20% više nego tradicionalni nakladnici na tiskanu knjigu. Osim što to otežava rad elektroničkim nakladnicima, tradicionalni nakladnici se ne usuđuju, osim tiskanih knjiga, uvesti i nove formate knjiga za korisnike, što otežava sam razvoj elektroničke knjige u Hrvatskoj.

Centar za istraživanje tržišta, tj. *GfK*[47] od 2013. godine istražuje tržište knjiga i na godišnjoj razini daje uvid u razinu čitanja e-knjiga. Rezultati pokazuju kako se posjedovanje medija iz godine u godinu povećava, a s time i mogućnost čitanja e-knjiga, iako je postotak posjedovanja elektroničkih medija u 2016. godini pao za 1% u odnosu na 2015. godinu. (Slika 3).[48] Na Internetu se najviše čitaju dnevne novine (72%), a najmanje e-knjige (9%). Od ispitanika koji čitaju e-knjige, samo 1% e-knjige i kupuju.[49] Od ispitanika koji ne posjeduju

[42] Usp. Tomašević, Nives. Navedeno djelo. Str. 129.
[43] Usp. Isto. Str. 129.
[44] Usp. Isto. Str. 129.
[45] Porez na dodanu vrijednost
[46] Usp. Isto. Str. 128.
[47] Gesellschaft für Konsumforschung (Society for Consumer Research)
[48] Usp. Kraus, Tamara. Istraživanje tržišta knjiga u RH: Gfk Hrvatska: Zagreb: 22.04.2016. URL: https://issuu.com/modernavremena/docs/gfk_-_istra__ivanje_tr__i__ta_knjig (2016-08-12)
[49] Usp. Isto.

elektroničke medije (28%), njih 4% e-knjige bi čitalo, ali ih ne bi kupovalo kada bi imali jedan od elektroničkog medija, dok bi samo 1% e-knjige i čitao i kupovao.

Slika 3. Posjedovanje medija za čitanje e-knjiga[50]

Čitanje e-knjiga na medijima od 2011. se povećavalo do 2014. godine (7% - 12%). Čitanost u 2015. godini je bila ista kao i u 2014. godini, dok je u 2016. pala za čak 4%. Rezultati su također pokazali kako e-knjige češće čitaju osobe iz većih gradova, mlađe osobe (15-34 godina) te osobe višeg obrazovanja.[51]

3.1. Distributeri e-knjiga u Hrvatskoj

Kako je već spomenuto, od pojave e-knjige počeli su se razvijati i njezini distributeri. Prvi veći distributer, koji je već spomenut ranije u radu, je *Društvo za promoviranje književnosti na novim medijima*, osnovano 2003. godine, a od tada pa sve do danas nudi besplatne e-knjige. Još jedan nekomercijalni projekt nastaje 2009. godine. S podrškom *Ministarstva obrazovanja, znanosti i športa* i s realizacijom za koju je zaslužna *Bulaja naklada* i *Hrvatska akademska istraživačka mreža CARNet*-a[52] nastaje projekt *eLektire* koji učenicima, studentima i profesorima nudi besplatan pristup svim školskim lektirama. [53] Krajnji cilj projekta je da na službenoj web stranici budu dostupne sve lektire osnovne i srednje škole, što je sveukupno preko pet tisuća

[50] Usp. Isto.
[51] Usp. Isto.
[52] Usp. Novosti: O projektu eLektire. URL: http://lektire.skole.hr/stranica/o-projektu-elektire (2016-08-15)
[53] Usp. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. Navedeno djelo. Str. 56.

naslova.[54] Treći nekomercijalni projekt, također pokrenut u 2009. godini je *Impero Digital Books*.[55] Pokrenula ga je grupa ljubitelja knjiga kojima je cilj digitalizirati i spasiti hrvatsko literarno nasljeđe od zaborava te učiniti hrvatsko literarno nasljeđe više dostupnim korisnicima na Internetu.[56] Nešto više od 40 besplatnih e-knjiga na svojim službenim stranicama nudi *Matica hrvatska*[57], a nudi djela nacionalnog i kulturnog identiteta kao što su *Baščanska ploča*, djela Bana Ivana Mažuranića, Stjepana Radića, Mije Kišpatića i drugih.[58]

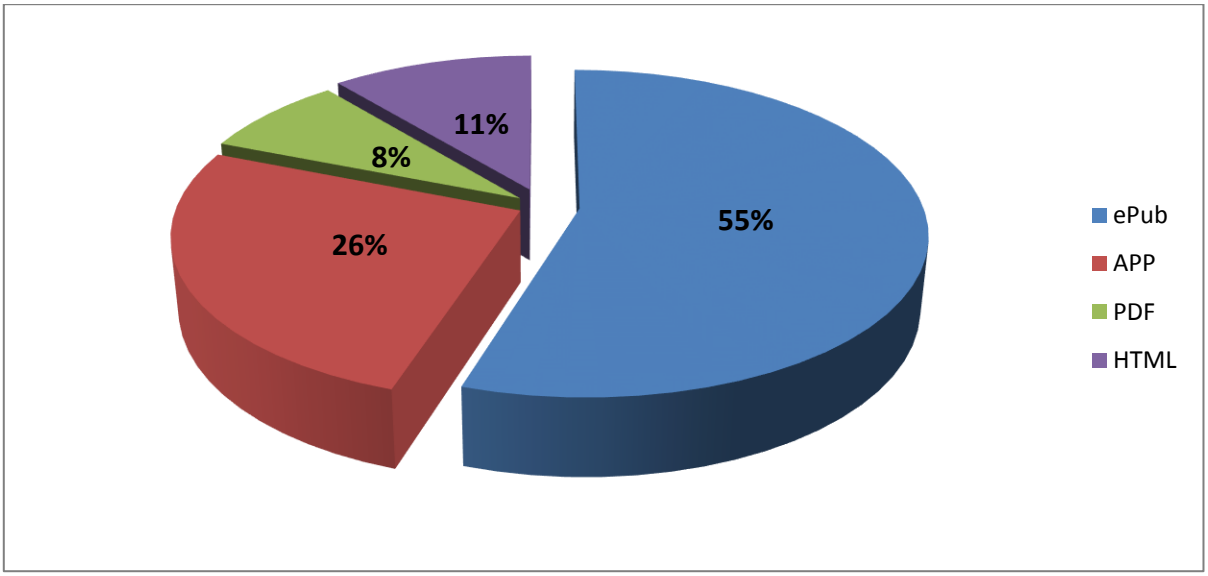
IT i telekomunikacijske tvrtke koje se 2010. godine pojavljuju na poslovnoj sceni imale su snažan utjecaj na hrvatsko tržište elektroničkog nakladništva te je tako osnovana prva komercijalna e-knjižara *TookBook*[59] tvrtke *Lamaro Digital*[60] koja je prodavala isključivo e-knjige stranih i domaćih autora. Krajem 2013. godine *Lamaro Digital* mijenja poslovni model *TookBook*-a te tako eKnjižara postaje eKnjižnica[61], prva elektronička knjižnica u Hrvatskoj, koja mjesečnom članarinom korisnicima nudi čitanje najviše 45 knjiga unutar obračunskog razdoblja.[62] Daljnji razvoj elektroničkog nakladništva dogodio se 2011. godine kada se pojavljuju e-knjižare dvije najveće telekomunikacijske tvrtke[63], tj. knjižare *VIP*-a i *HT*-a[6465], što je već spomenuto ranije u radu, a opširnije o njima biti će u idućim poglavljima. Platforma za distribuciju e-knjiga, *eLibrika*, nastala je 2012. godine, a izdavač koji stoji iza nje je *Dvostruka Duga*.[66] Cilj *eLibrike* bio je povezivanje nakladnika, autora i čitatelja kroz novi format elektroničkih knjiga.[67] Sredinom 2016. godine projekt je ugašen zbog skupog održavanja i premalog interesa Hrvata za čitanje knjiga u elektroničkom obliku. Početkom 2016. godine pokrenuta je e-knjižara *www.eknjiga.hr* s više od 1.000 naslova na hrvatskom jeziku, a pokrenula ju je tvrtka *Kavalir d.o.o.* iz Solina.[68] Cijena e-knjiga je raznovrsna pa se

---

[54] Usp. Novosti: O projektu eLektire. Navedeno djelo.
[55] Usp. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. Navedeno djelo. Str. 56.
[56] Usp. Isto. Str. 56.
[57] Usp. Knjige: biblioteka: elektronička izdanja. URL: http://www.matica.hr/knjige/biblioteka/53/ (2016-08-24)
[58] Usp. Isto.
[59] Usp. Tomašević, Nives. Navedeno djelo. Str. 127.
[60] Usp. Predstavljena hrvatska e-knjižnica, 2013. URL: http://www.nsk.hr/predstavljena-hrvatska-e-knjiznica/ (2016-08-01)
[61] Usp. Isto.
[62] Usp. Često postavljana pitanja: FAQ. URL: https://library.tookbook.com/faq (2016-08-01)
[63] Usp. Tomašević, Nives. Navedeno djelo. Str. 127.
[64] Hrvatski Telekom
[65] Usp. Tolić, Tanja. VIP i HT otvorili e-knjižare i krenuli u borbu za elektronske čitatelje, 2011. URL: http://www.najboljeknjige.com/content/vijesti_opsirnije.aspx?NewsID=313 (2016-08-02)
[66] Usp. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. Navedeno djelo. Str. 56.
[67] Usp. O nama. URL: http://web.archive.org/web/20140218023502/http://www.elibrika.com/content/about (2016-08-17)
[68] Usp. Najveća ponuda e-knjiga na hrvatskom jeziku! URL: http://www.eknjiga.hr/staticcms/aboutus (2016-08-24)

tako u katalogu mogu naći e-knjige po 10 kuna, no i knjige preko 100 kuna.[69] Primjer knjige *A pogledaj me sad* autorice Mirande Dickinson, koja u e-knjižari dođe 139 kuna[70], a u *Mozaik* ponudi samo 10 kuna više, dakle 149 kuna[71], dokazuje kako su e-knjige u nekim slučajevima i dalje preskupe.

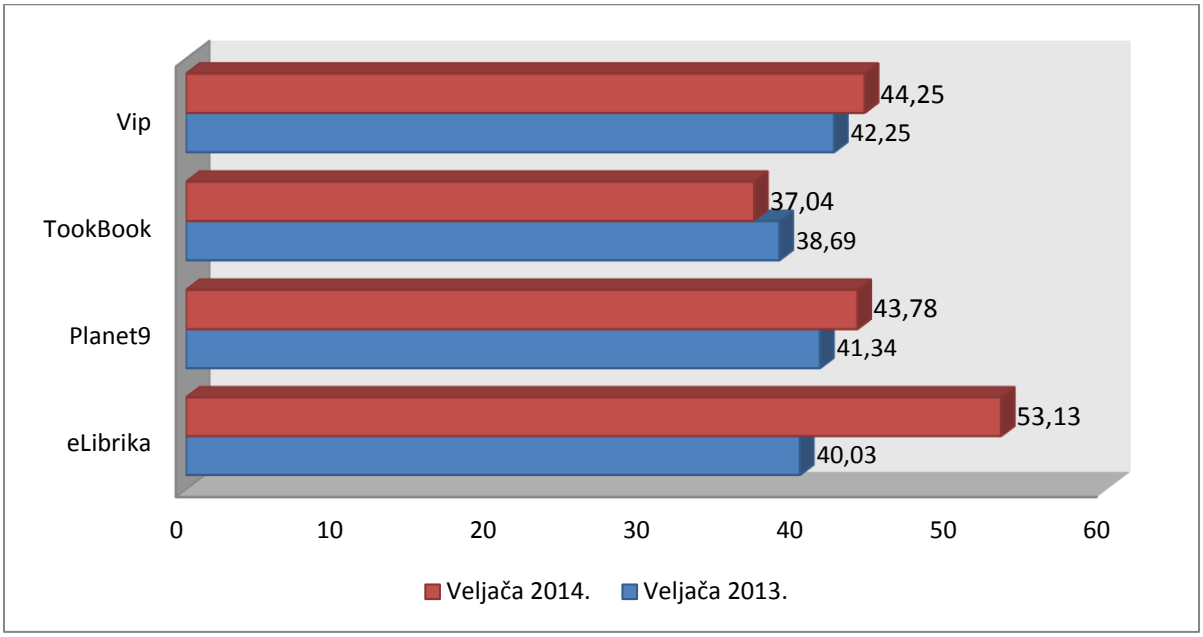
Istraživanje provedeno u veljači 2014. godine pokazalo je kako komercijalni distributeri e-knjiga (*Vip eKnjižara*, *Planet 9*, *TookBook* i *eLibrika*) nude u prosjeku 2.720 e-knjiga na hrvatskom jeziku, dok je 727 e-knjiga besplatno dostupno kroz nekomercijalne distributere (*eLektire*, *Impero Digital Books* i *DPKM*).[72] Rezultati također prikazuju kako tri od četiri distributera odabiru ePub[73] i PDF[74] formate za e-knjige (67%).[75] Samo su dva distributera, *Impero Digital Books* i *eLibrika*, razvila vlastite aplikacije za čitanje e-knjiga na računalima, tabletima ili mobitelima, dok *eLektire* i *DPKM* odabiru kombinaciju nezaštićenog PDF-a i/ili HTML formata.[76] U slučaju sveukupnog pregleda najpopularnijih formata e-knjige, prevladava ePub sa 55%, a slijede samorazvijena aplikacija, potom PDF i HTML (Slika 4).

Slika 4. Najpopularniji formati e-knjiga u 2014. godini[77]

[69] Usp. Katalog. URL: http://www.eknjiga.hr/catalog/show/all (2016-08-17)
[70] Usp. A pogledaj me sad. URL: http://www.eknjiga.hr/product/pogledaj-me-sad (2016-08-17)
[71] Usp. Knjige: A pogledaj me sad. URL: http://mozaik-knjiga.hr/knjige/a-pogledaj-me-sad/ (2016-08-17)
[72] Usp. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. Navedeno djelo. Str. 58.
[73] Electronic Publication
[74] Portable Document Format
[75] Usp. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. An overview of e-book market in Croatia. URL: https://projectebooks.wordpress.com/2013/02/28/an-overview-of-e-book-market-in-croatia/ (2016-08-16)
[76] Usp. Isto.
[77] Usp. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. Navedeno djelo. Str. 59.

U 2013. godini prosječna cijena e-knjige bila je 40,58 kn[78], tj. 5.34 €[79]. Godinu kasnije cijena je narasla i bila je 44,55 kn, tj. 5.86 € (Slika 5).[80] Cijena je slična prosječnoj cijeni e-knjige u SAD-u[81], no za hrvatsko malo tržište ta cijena je prevelika.[82]

Slika 5. Prosječna cijena e-knjige u Hrvatskoj[83]

[78] Hrvatska kuna, službena valuta Republike Hrvatske
[79] Znak eura, službene valute Europske Unije
[80] Usp. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. Navedeno djelo. Str. 61.
[81] Sjedinjene Američke Države
[82] Usp. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. Navedeno djelo. Str. 61.
[83] Usp. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. Navedeno djelo. Str. 61.

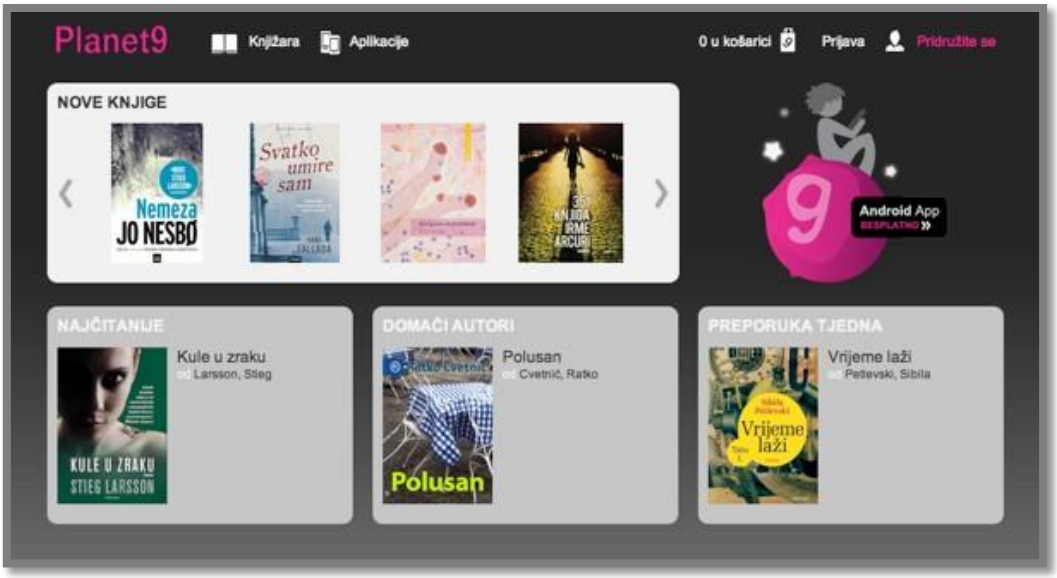
4. Planet 9

Neven Antičević, direktor nakladničke kuće *Algoritam* i predsjednik *Hrvatske zajednice nakladnika i knjižara*, 2009. godine sa Seidom Serdarevićem, direktorom tvrtke *Fraktura*, pokrenuo je inicijativu i ideju unutar udruge o knjižari s e-knjigama na hrvatskom jeziku.[84][85] „Bili su svjesni, kaže, da je kod e-knjiga od presudne važnosti dostupnost, tj. mogućnost da knjigu kupite s bilo kojeg mjesta, što je moguće jedino putem uređaja sa SIM karticom, uređaja koji se, dakle, može povezati na mobilne mreže. Stoga su, zaključuje Antičević, u takvom projektu idealan partner mobilni operateri.“[86] Operateri su s druge strane, uvijek u potrazi za novim uslugama koje mogu ostvarivati pomoću raspoložive tehnologije, i to kako bi privukli nove korisnike.[87] I tako je *Hrvatski Telekom* u srpnju 2011. godine na WinDaysima u Rovinju[88] predstavio uslugu Planet 9 (Slika 6), koja je omogućavala kupnju i čitanje e-knjiga na uređajima koji rade na operativnim sustavima Android i IOS te na e-čitačima.[89]

Planet 9 je bio dostupan korisnicima bilo kojeg telekom operatera, a nakon što bi korisnik kupio e-knjigu, osim na mobilni telefon ili e-čitač, mogao ju je prebaciti i na računalo. Usluga je funkcionirala kao vlastita biblioteka u oblaku, tj. prilikom kupnje korisniku se primjerak sprema u oblak. Nakon kupnje, korisnik je mogao čitati knjigu neograničen broj puta, a plaćanje se odvijalo pomoću kreditne kartice.[90] Desktop aplikacija bila je temeljena na *Adobe Digital Editions*, što znači da su sve e-knjige zaštićene Adobeovim DRM-om[91] koji koristi i *Google eBooks*.[92] Hrvatski telekom za svoju uslugu koristio je platformu za e-knjige njemačke tvrtke *Txtr GmbH*.[93]

---

[84] Usp. Novosti, 2011. URL: http://www.algoritam.hr/novosti.asp?p=arhiva&o=gm&godina=2011&mjesec=10 (2016-08-17)
[85] Usp. Đorđević, Ana. Navedeno djelo.
[86] Isto.
[87] Usp. Isto.
[88] Usp. HT pokrenuo elektroničku knjižaru, 2011. URL: http://www.tportal.hr/scitech/tehno/120960/HT-pokrenuo-e-knjiznicu.html (2016-08-16)
[89] Usp. Planet9: elektroničke knjige dostupne svima, 2011. URL: http://www.tportal.hr/scitech/tehno/136589/Planet9-elektronicke-knjige-dostupne-apsolutno-svima.html (2016-08-16)
[90] Usp. Isto.
[91] Digital Rights Managment
[92] Usp. Brezak Brkan, Ivan. Planet9 je trgovina elektroničkih knjiga dostupna svima uz Windows, Android, iPhone i iPad aplikacije, 2011. URL: http://www.netokracija.com/planet9-elektronicke-knjige-iphone-ipad-android-13503 (2016-08-16)
[93] Usp. HT gasi Planet9, propao dobavljač, 2015. URL: http://www.poslovni.hr/tehnologija/ht-gasi-planet9-propao-dobavljac-297728 (2016-08-16)

Slika 6. Izgled službene stranice Planeta 9 na računalu[94]

T-Centri su nakon pokretanja *Planeta 9* počeli prodavati i e-čitač *Sagem Binder*, francuske tvrtke *Sagem*. Cijena mu je bila 1.698 kuna, a uključivala je besplatnu 3G vezu. E-čitač je u sebi imao ugrađen englesko-hrvatski rječnik te audio player. Bio je poznat po tome što je malen, lagan i kompaktan.[95] Baterija je bila dovoljna za čitanje 8.500 stranica. Zaslon e-čitača je, s druge strane, predstavljao problem zbog e-ink[96] tehnologije koja je zaslon osjetljiv na dodir činila sporim. Još jedan problem e-čitača je bio u tome što zaslon ne pruža najbolji pregled sadržaja za PDF formate.[97] Pomoću *Bindera* korisnik je mogao pristupiti bazi knjiga *Planeta 9*, dok se internetski preglednik nije pokazao funkcionalnim. E-čitač je nudio slušanje glazbe uz čitanje knjige ili bilo koju drugu aktivnost, a podržavao je i MP3[98] formate. Pregled slika je bio prilično loš zbog e-ink ekrana te je bio nepotreban.[99]

Planet 9 je nudio odabrane knjige izdavača *Algoritam, Disput, Durieux, Erasmus naklada, Fraktura, Mozaik, Matica hrvatska* i *Znanje* i drugih. Od formata e-knjiga, *Planet 9* podržavao je PDF i ePub.[100] Izdavači su o cijenama knjiga sami odlučivali, a kako je već napisano ranije u radu, prosječna cijena u veljači 2013. bila je 41,34 kune, a godinu kasnije

---

[94] Usp. Brezak Brkan, Ivan. Navedeno djelo.
[95] Usp. Test: T-mobile eBook Reader (Planet 9), 2011. URL: http://www.usporedi.hr/testovi/test-t-mobile-ebook-reader-planet-9 (2016-08-16)
[96] Zaslonska tehnologija dizajnirana da oponaša izgled obične tinte i papira
[97] Usp. Test: T-mobile eBook Reader (Planet 9). Navedeno djelo.
[98] MPEG-1 ili MPEG-2 audio sloj III
[99] Usp. Test: T-mobile eBook Reader (Planet 9). Navedeno djelo.
[100] Usp. HT pokrenuo elektroničku knjižaru. Navedeno djelo.

43.78 kuna. Za vrijeme božićnih i ostalih blagdana *Planet 9* je nudio akcije, kako na e-knjige, tako i na svoj e-čitač, a nudio je i bonove za e-knjige.[101] Broj izdavača s godinama se također povećavao, pa je s početnim brojem od 8 izdavača u 2011. godini narastao na 25 u samo godinu dana.[102] U lipnju 2012. godine *Planet 9* sadržavao je više od 450 naslova na hrvatskom jeziku i više od 100.000 naslova na stranim jezicima, a u rujnu iste godine projekt *eLektire* objavio je na svojim službenim stranicama kako je dobio sponzorsku podršku Hrvatskog telekoma, a sufinanciranjem *HT*-a na portalu *eLektire* objavljeno je 15 djela među kojima su djela Verne-a, Boccaccio-a, Flaubert-a i ostalih.[103] U veljači 2014. broj naslova na hrvatskom jeziku narastao je na 800, tj. 550.000 naslova bilo je dostupno na stranim jezicima.[104] E-knjižara je u to vrijeme imala više od 8.000 korisnika, a e-knjige su se najviše čitale na tabletima i e-čitačima.[105]

U lipnju 2015. godine *Hrvatski Telekom* je objavio da gasi uslugu. Tvrtka *Txtr GmbH* završila je u stečaju u siječnju iste godine, a na to ju je prisilio sud u Berlinu[106]. Tako je prvi put u Hrvatskoj neki operater zbog propasti dobavljača bio prisiljen ugasiti svoju cloud uslugu. Korisnici su do 28. lipnja e-knjige mogli snimiti knjige lokalno na svojim mobitelima, računalima i tabletima.[107] U izdavačkom svijetu već duže vrijeme komentiralo se kako HT nije uspio ostvariti značajniji tržišni uspjeh s *Planetom9*, no HT uvjerava da je jedini razlog gašenja usluge propast francuskog dobavljača.[108] Još jedna od negativnih posljedica zatvaranja *Planeta 9* je što su neki izdavači ostali bez e-izdanja koja su imali u navedenoj e-knjižari.[109] *Hrvatski Telekom* je od zatvaranja *Planeta 9* imao u planu ponuditi novu uslugu e-knjige te su tada objavili kako već razmatraju poslovne modele[110], no nakon više od godinu dana, nove usluge za e-knjige nema.

---

[101] Usp. Provedite ljeto uz Planet9 i e-knjige po sniženim cijenama, 2012. URL: http://www.vecernji.hr/techno/provedite-ljeto-uz-planet9-i-e-knjige-po-snizenim-cijenama-420092 (2016-08-16)
[102] Usp. Ban, Josipa. E-knjige tek za dvije do četiri godine pravi biznis, 2012. URL: http://www.poslovni.hr/hrvatska/e-knjige-tek-za-dvije-do-cetiri-godine-pravi-biznis-213439 (2016-08-16)
[103] Usp. Podrška Hrvatskog telekoma – petnaest novih djela, 2012. URL: http://lektire.skole.hr/stranica/podrska-hrvatskog-telekoma-petnaest-novih-djela (2016-08-16)
[104] Usp. Vitas, Zoran. E-knjiga procvala bi i u nas da su čitači jeftiniji i porez isti kao na knjige, 2014. URL: http://www.vecernji.hr/techno/e-knjiga-procvala-bi-i-u-nas-da-su-citaci-jeftiniji-i-porez-isti-kao-na-knjige-919333 (2016-08-17)
[105] Usp. Isto.
[106] Usp. HT pokrenuo elektroničku knjižaru. Navedeno djelo.
[107] Usp. Isto.
[108] Usp. HT gasi Planet9, propao dobavljač. Navedeno djelo.
[109] Usp. E-book izdanja Durieuxa. URL: http://durieux.hr/wordpress/e-book/ (2016-08-17)
[110] Usp. Tomić, Dražen. HT gasi svoju online knjižaru Planet 9, 2016. URL: http://www.ictbusiness.info/internet/ht-gasi-svoju-online-knjizaru-planet-9 (2016-08-17)

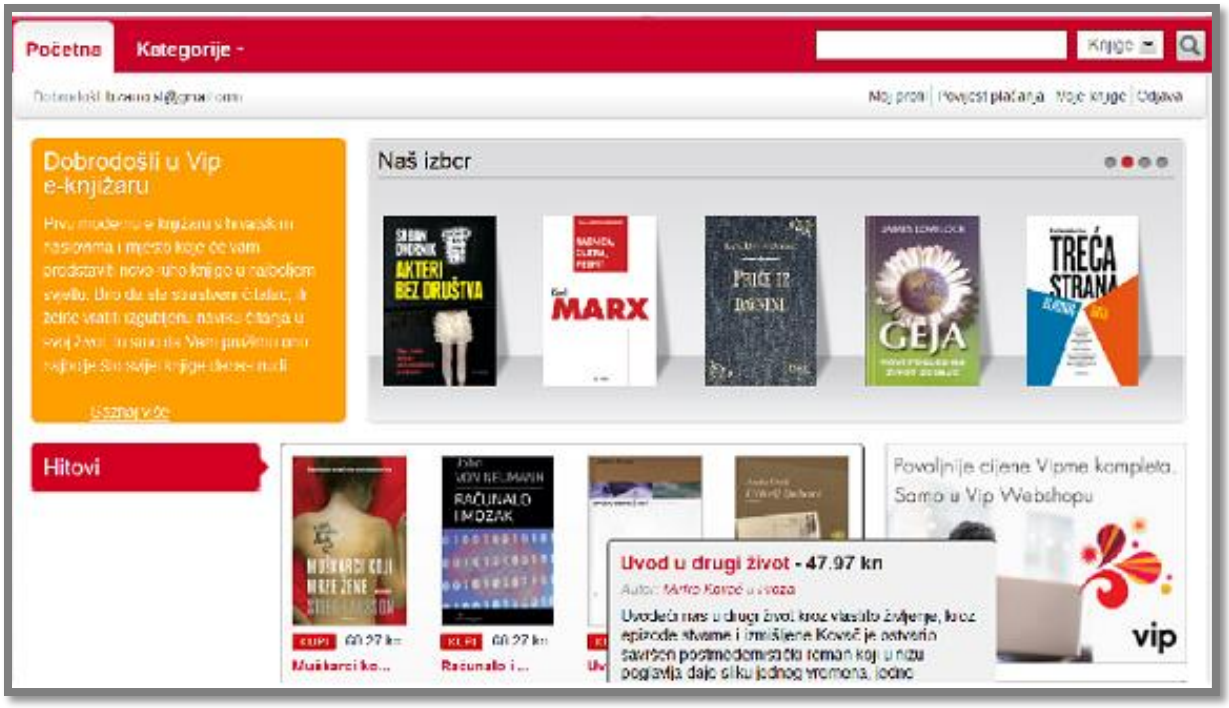
5. VIP knjižara

VIP je u lipnju 2011. godine u suradnji s prvom hrvatskom e-knjižarom, kasnije prvom hrvatskom e-knjižnicom *TookBook*, otvorio *Vip eKnjižaru*.[111] Za razliku od *Planeta 9*, *Vip eKnjižara* bila je dostupna bez upotrebe kreditnih kartica, već se naplata vršila na mobilnom računu, što je bilo među prvima takve vrste u svijetu.[112] Nakon što je korisnik kupio e-knjigu, ona je njegova postala zauvijek te je bila dostupna na vlastitom profilu u *Vip eKnjižari*. Nakon pokretanja, nudila je više od 200 naslova na hrvatskom jeziku, odnosno više od nekoliko desetaka tisuća na engleskom jeziku. *VIP* je prilikom predstavljanja knjižare izjavio kako su e-knjige u knjižari niže oko 20% od tiskanih knjiga u knjižarama.[113] Knjižara je na početku bila dostupna na Android operativnim sustavima, a od srpnja 2012. godine[114] i na iOS operativnom sustavu.[115] Aplikacija se mogla skinuti s *Apliteke*[116], bazu domaćih Android aplikacija za sve *VIP* korisnike.[117] Usluga se mogla koristiti na računalima (Slika 7), mobilnim telefonima i tablet uređajima. [118]

Direktor tvrtke *Lamaro d.o.o*. Marin Maletić, koji stoji iza projekta *TookBook*, izjavio je kako su na projektu radili s nizom izdavača dvije godine prije nego što su predstavili *Vip eKnjižaru*.[119] „Vipnet je prvi telekom na hrvatskom tržištu koji je korisnicima ponudio uslugu prodaje e-knjiga, čime još jednom potvrđuje status lidera u inovacijama. Ako promatramo svjetske trendove, e-knjige imaju sve više poklonika, a mi svojim korisnicima želimo ponuditi usluge kojima će iskoristiti sve mogućnosti koje im pružaju suvremeni mobilni uređaji.“[120], izjavio je direktor marketinga *Vipneta*, Gernot Ernst Rasch.[121]

---

[111] Usp. Vip eKnjižara s 200 domaćih i stranih naslova, 2011. URL: http://www.vecernji.hr/techno/vip-eknjizara-s-200-domacih-i-stranih-naslova-307322 (2016-08-17)
[112] Usp. Blažev, Krešimir. eKnjižara iz Vipnet-a, 2011. URL: http://mob.hr/eknjizara-iz-vipnet-a/ (2016-08-17)
[113] Usp. Petrić, Dragan. Vipnet otvorio eKnjižaru, 2011. URL: http://www.bug.hr/vijesti/vipnet-otvorio-eknjizaru/109402.aspx (2016-08-24)
[114] Usp. Vitas, Zoran. Navedeno djelo.
[115] Usp. Isto.
[116] Usp. Uvjeti korištenja usluge Vip eKnjižara, 2013. URL: http://www.vipnet.hr/o-vipnetu/uvjeti-koristenja/-/journal_content/56_INSTANCE_dVRgUzdEt9Tf/10307706/17236251 (2016-08-24)
[117] Usp. Blažev, Krešimir. Vip Apliteka, 2010. URL: http://mob.hr/vip-apliteka/ (2016-08-24)
[118] Usp. Vitas, Zoran. Navedeno djelo..
[119] Usp. Vitas, Zoran. Navedeno djelo.
[120] Blažev, Krešimir. Navedeno djelo.
[121] Usp. Isto.

Slika 7. Izgled službene stranice Vip knjižare na računalu[122]

Kupovinu e-knjige korisnik je morao potvrditi putem svog mobilnog telefona, i to na način da je nakon odabira knjige koju je htio kupiti morao upisati svoj broj telefona. Na mobilni telefon potom mu je stigla jednokratna lozinka koju je trebao upisati na stranici, odnosno aplikaciji. Nakon unošenja lozinke, iznos transakcije biti će terećen na prepaid ili postpaid račun korisnika.[123] Korisnik je morao instalirao program *Adobe Digital Editions*, besplatan program za čitanje DRM zaštićenih knjiga. Nakon aktivacije ADE-a[124] pomoću AdobeID-a, knjiga je bila spremna za čitanje. Sama aplikacija eKnjižare sastojala se od pet izbornika: Čitam, Polica, eKnjižara, Pretraga i Postavke.[125] U izborniku Čitam bila je prikazana knjiga koju je korisnik trenutno čitao, dok je u izborniku Polica bio popis svih kupljenih knjiga. Izbornik eKnjižara prikazivao je popis svih knjiga koje je knjižara sadržavala po kategorijama, a klikom na određenu knjigu korisnik je dobio pregled u kratak opis knjige, cijenu i veličinu pdf dokumenta. U izborniku Pretraga korisnik je mogao pretraživati knjižaru prema naslovu ili autoru. U izborniku Postavke korisnik je mogao odabrati jezik aplikacije, hrvatski ili engleski.[126]

---

[122] Usp. Blažev, Krešimir. Navedeno djelo.
[123] Usp. Uvjeti korištenja usluge Vip eKnjižara. Navedeno djelo.
[124] Adobe Digital Editions
[125] Usp. Vip eKnjizara, 2012. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.lamaro.tookbook.client.vip (2016-08-24)
[126] Usp. Isto.

U veljači 2014. Vip eKnjižara imala je 750 naslova na hrvatskom jeziku i više od 35.000 stranih naslova.[127] Suradnja s *TookBook*-om donosila je korisnicima pogodnosti kod korištenja *TookBook* eKnjižnice, a korisnici XL i XXL tarifa *TookBook* su mogli koristiti besplatno u sklopu tarife.[128]

U ljeto 2015. godine *Vip* je najavio kako gasi eKnjižaru. „Korisnici koji su pozitivno reagirali na e-knjige najveću su zamjerku imali na cijenu koja je rezultat izdavačkih strategija te zakonodavnog okvira PDV-a“[129], bio je komentar iz Vipneta što daje naslutiti kako se korisnici nisu mogli nositi s cijenama e-knjiga te da je eKnjižara za *Vip* postala neisplativa. Obavijestili su korisnike da kupljene knjige preuzmu do 16.8. te su formalno povukli servis 17. kolovoza.[130] Suradnju s *TookBook*-om su s druge strane nastavili, prvotno poklonom svim korisnicima - godinu dana besplatnog korištenja TookBooka[131], a danas svi novi *Vip* korisnici mogu koristiti eKnjižnicu *TookBook*-a besplatno, kao i korisnici koji još uslugu nisu iskoristili.[132] *Vip* pretplatnici članarinu *TookBook* eKnjižnice također mogu platiti putem mobilnog računa, a korisnici Bez Granica XL i XXL tarife i dalje mogu koristiti *TookBook* eKnjižnicu potpuno besplatno u sklopu tarife.[133]

Lamaro Digital, kako je već navedeno ranije u radu, svoju eKnjižaru pokrenuo je 2010. godine, odnosno eKnjižnicu 2013. godine. Od tada pa sve do danas objavili su e-izdanja 29 izdavača, između kojih su *Fraktura*, *Jesenski i Turk*, *Znanje*, *Fokus* i drugi.[134]

---

[127] Usp. Vitas, Zoran. Navedeno djelo.
[128] Usp. Posebne pogodnosti za Vip korisnike!, 2014. URL: https://library.tookbook.com/new#news9 (2016-08-18)
[129] Ivezić, Bernand. TookBook profitirao na izlasku HT-a i Vipneta iz e-knjiga, 2015. URL: http://www.poslovni.hr/tehnologija/tookbook-profitirao-na-izlasku-ht-a-i-vipneta-iz-e-knjiga-297841 (2016-08-18)
[130] Usp. Isto.
[131] Usp. Isto.
[132] Usp. Izaberite svoju idealnu članarinu: Vip korisnici. URL: https://library.tookbook.com/pricing (2016-08-18)
[133] Usp. TookBook eKnjižnica. URL: http://www.vipnet.hr/eknjiznica (2016-08-18)
[134] Izdavači. URL: https://library.tookbook.com/ (2016-08-18)

6. Budućnost e-knjige u Hrvatskoj

Usko vezana za e-knjigu je i tiskana knjiga, odnosno najveći izdavači tiskane knjige koji se i danas odupiru novim platformama za čitanje knjiga. Međutim, pogleda li se situacija u kojoj se najveće izdavačke kuće u Hrvatskoj nalaze, ne čudi činjenica da se ne preuzima rizik za nove oblike knjige, odnosno za dodatne troškove. Jedan od takvih primjera je *Algoritam,* koji je sredinom 2015. godine ušao u predstečajnu nagodbu.[135] Neven Antičević, vlasnik *Algoritma,* rekao je kako je *Algoritam* bio spreman za krizu koja je bila posljedica ekonomske krize u Hrvatskoj i svijetu, uvođenja PDV-a na tiskanu knjigu te pomame za jeftinim knjigama novinskih izdavača, no umjesto 2-3 godine očekivane krize, ona je potrajala čak šest godina[136] što je natjeralo *Algoritam* da uđe u predstečajnu nagodbu. Zbog toga, i zbog još nekoliko razloga 2014. godine odlučili su se udružiti s *Profil knjigom* i *Mozaik knjigom* i stvoriti izdavački lanac pod nazivom *Algoritam-Profil-Mozaik* (AMP).[137] U toj suradnji tvrtke su našle način da rasterete troškove, a svaka izdavačka kuća zadržala je svoju neovisnost.[138] No, sve i da je situacija pogodna za digitalnu knjigu, vlasnici najvećih izdavačkih tvrtki smatraju kako je čitanje na elektronskim uređajima samo moda te napominju kako je kupovina elektronske knjige u 2015. godini bila u padu, dok je prodaja tiskane knjige u 2015. godini rasla.[139]

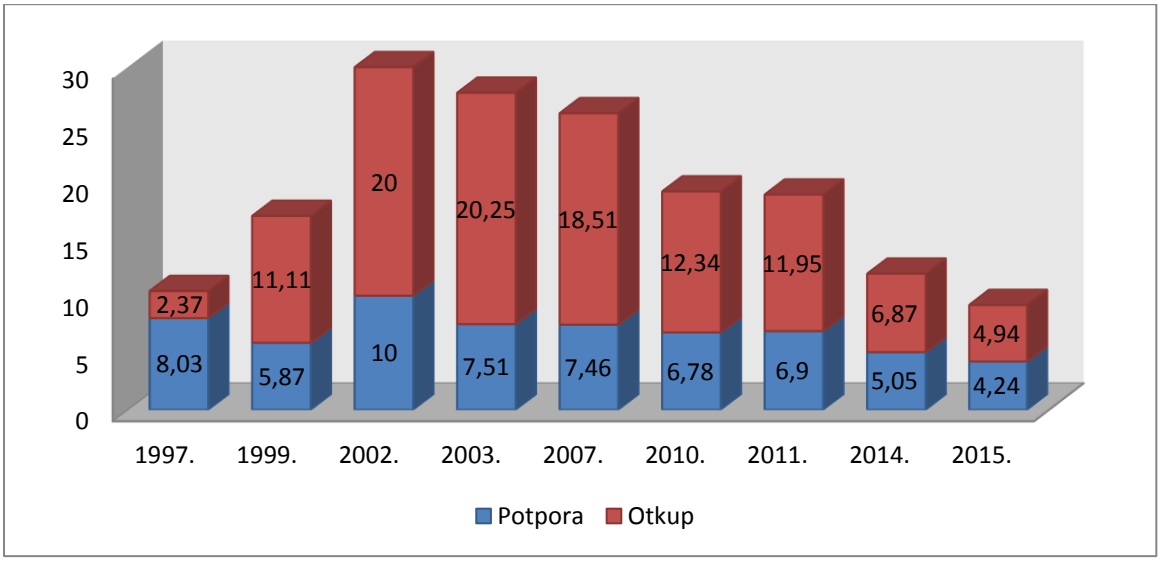
Očekuje se kako će se u budućnosti za znanstvenu i stručnu literaturu izgraditi „infrastruktura u skladu sa svim specifičnostima i okolnostima djelovanja u našem okruženju“[140]. Udžbenička literatura te znanstvene i stručne knjige nameću se kao primarna i prioritetna literatura za vladine udruge, no Vlada, osim projekta *eLektira,* nije poduzela niti jednu drugu mjeru koja bi potakla razvoj e-knjige.[141] Nakladnici znanstvene i stručne literature iz privatnog sektora, s druge strane, pokušavaju izgraditi takvu budućnost jer shvaćaju kako je „budućnost pred vratima“[142]. Kao konkretan primjer navodi se *Grupacija nakladnika*

---

[135] Usp. Nakon najdublje krize u 25 godina postojanja, Algoritam spreman za nove izazove, 2015. URL: http://www.poslovni.hr/hrvatska/nakon-najdublje-krize-u-25-godina-postojanja-algoritam-spreman-za-nove-izazove-305722 (2016-08-23)
[136] Usp. Isto.
[137] Usp. Isto.
[138] Usp. Brbora, Dolores. Novi izdavački gigant pod imenom Algoritam-Profil-Mozaik d.o.o., 2014. URL: http://www.ziher.hr/novi-izdavacki-gigant-pod-imenom-algoritam-profil-mozaik-d-o-o/ (2016-08-23)
[139] Usp. Nakon najdublje krize u 25 godina postojanja, Algoritam spreman za nove izazove. Navedeno djelo.
[140] Knjiga u fokusu: Potpora kreativnoj industriji – stručna analiza i preporuke za uređenje tržišta knjiga i širenje kulture čitanja u RH. Zagreb: Knjižni blok, 2013. Str. 76. URL: http://www.mvinfo.hr/file/articleAttachment/file/knjiga-u-fokusu_7.pdf (2016-08-23)
[141] Usp. Isto. Str. 76.
[142] Usp. Isto. Str. 76.

znanstvene i stručne literature, u suradnji s *Knjižnim blokom*[143], a u dokumentu *Ciljevi, mjere i nadležnosti za područje znanstvenog i stručnog izdavaštva* koji je izradila *Radna skupina za izradu prijedloga, ciljeva, mjera i nadležnosti vezanih uz stručno izdavaštvo*, kod Mjere 2.2 (praćenje i promoviranje znanstvene i stručne produkcije), navodi se kako su pokazatelji provedbe: „Omogućeno redovno, ažurno, aktualno praćenje i predstavljanje produkcije znanstvenih i stručnih knjiga i časopisa, promoviranje autora i nakladnika, s naglaskom na upotrebu novih tehnologija (pregled online, recenzije, podcast, live streaming s predstavljanja; digitalno arhiviranje...).“[144]

Ono što može zabrinjavati hrvatske izdavače, i tiskane i elektroničke knjige, je sve manja potpora izdavanja knjiga i otkupa knjiga od strane Ministarstva kulture. Za vrijeme ministra kulture Antuna Vujića početkom 2000-ih ona je dosegla vrhunac, točnije 2003. godine, no od tada pa do danas ne prestaje padati, a 2003. godine potpora i otkup su bili veći za čak 20,82 milijuna kuna,[145] odnosno veći za 30.6% (Slika 7).

Slika 8. Potpora za izdavanje i otkup knjiga (u milijunima)[146]

[143] Usp. Isto. Str. 76.
[144] Ciljevi, mjere i nadležnosti za područje znanstvenog i stručnog izdavaštva. Zagreb, 2016. Str. 6. URL: http://novebojeznanja.hr/UserDocsImages/Dokumenti%20za%20web/Ciljevi,%20mjere%20i%20nadle%C5%BEnosti%20za%20podru%C4%8Dje%20znanstvenog%20i%20stru%C4%8Dnog%20izdava%C5%A1tva_MT%2023.2..pdf (2016-08-23)
[145] Usp. Bartolčić, Nenad. Hrvatska knjiga – kako spriječiti povratak u 90-te?!, 2015. URL: http://www.mvinfo.hr/clanak/hrvatska-knjiga-kako-sprijeciti-povratak-u-90-te (2016-08-23)
[146] Usp. Isto.

Još jedan segment o kojemu utječe budućnost elektroničke knjige je i čitateljstvo u Hrvatskoj. Od 2011. godine do danas u prosjeku polovica stanovništva Hrvatske ne čita knjige, odnosno u jednoj godini ne pročita niti jednu knjigu.[147] Prosjek se kreće između 47% do 56%, a u 5 godina istraživanja GfK-a, 2016. je za sada bila najgora (46%).[148] Gledajući na rezultate, može se zaključiti kako će se broj i dalje kretati oko 50%. Povećanje tog postotka moglo bi se ostvariti nižim cijenama tiskanih knjiga, što s obzirom na spomenutu lošu situaciju u nakladničkim kućama nije vjerojatno, no i smanjenjem PDV-a na knjige, naročito na e-knjigu čiji PDV iznosi, kako je već spomenuto u radu, visokih 25%.

Budućnost PDV-a e-knjige može se pretpostaviti pogleda li se slučaj Francuske i Luksemburga. Ranije u radu navedeno je kako je Hrvatska uvela PDV na knjige ulaskom u Europsku uniju. Europska komisija nalaže kako je PDV na knjigu obavezan[149] te iako na tiskanu knjigu PDV nije toliko visok u zemljama Europske unije, isti slučaj ne dijeli i elektronička knjiga. Razlog tomu je različito poimanje tiskane i elektroničke knjige, i dok se tiskana knjiga smatra kao samostalan proizvod, elektronička knjiga smatra se uslugom, tj. isporukom digitalnog sadržaja, što rezultira toliko višim PDV-on u odnosu na tiskane knjige. Toj odluci usprotivile su se spomenute države, Francuska i Luksemburg, koje su 2013. godine izjednačile PDV tiskanih i elektroničkih knjiga, Luksemburg na 3%, Francuska na 7%[150], odnosno kasnije na 5.5%[151]. Nakon što su države odbile povući svoje odluke, što im je naložila Europska komisija,[152] uslijedilo je suđenje koje je rezultiralo pobjedom Europske komisije u ožujku 2015. godine. Obje države morale su vratiti svoju prijašnju stopu PDV-a, Luksemburg na 17%, Francuska na 20%. Iako se države, zajedno s političarima, nakladnicima i izdavačima i dalje bore za jednaku stopu PDV-a na tiskane i elektroničke knjige,[153] presuda Luksemburgu i Francuskoj svima je poslala jasnu poruku kako Europska komisija to neće dopustiti.

No, bez obzira na visok PDV na e-knjige, mali broj e-izdavača i dalje uspijeva opstati na hrvatskom tržištu e-knjiga, koju velik dio struke gotovo niti ne priznaje jer po procjenama

---

[147] Usp. Kraus, Tamara. Navedeno djelo.
[148] Usp. Isto.
[149] Usp. Bartolčić, Nenad. E-knjiga u Hrvatskoj iliti kako trčati s utegom od 25 kila, 2013. godina. URL: http://www.mvinfo.hr/clanak/e-knjiga-u-hrvatskoj-iliti-kako-trcati-s-utegom-od-25-kila (2016-08-23)
[150] Usp. Isto.
[151] Usp. Campbell, Lisa. France and Luxembourg ordered to restore e-book VAT, 2015. URL: http://www.thebookseller.com/news/france-and-luxembourg-ordered-restore-e-book-vat (2016-08-23)
[152] Usp. Bartolčić, Nenad. Navedeno djelo.
[153] Usp. Campbell, Lisa. Navedeno djelo.

stručnjaka tržište e-knjiga treba imati najmanje 4.000 objavljenih e-knjiga.[154] *TookBook* sam nudi 2.000 knjiga, dok e-knjiga.hr nudi preko 1.000 knjiga. Dakle, Hrvatska nije daleko od prihvatljivog tržišta e-knjiga, a možda bi ga, bez zatvaranja *VIP knjižare* i *Planeta 9*, danas već i imala.

[154] Knjiga u fokusu. Navedeno djelo. Str. 75.

7. Zaključak

Uvidom u tržište razvoja događaja u nakladničkom svijetu posljednje desetljeće, malo koji stručnjak zaključio bi kako e-knjigu čeka svjetla budućnost. Kada bi se pogledala količina negativnih i pozitivnih pokazatelja, negativni bi bili daleko ispred pozitivnih. Konkurencija na hrvatskom tržištu e-knjiga sve je manja, a s obzirom na relativno kratku povijest e-knjiga, ona bi se trebala razvijati i povećavati umjesto smanjivati. Zabrinjavajući je i trend zatvaranja platformi za e-knjige od strane tvrtki kojima e-knjige nisu primarna djelatnost (Vip, Hrvatski Telekom, Dvostruka Duga), čiji je zaključak kako e-knjige nisu isplative. Odbijanje ulaganja u nove platforme knjige od strane najpoznatijih hrvatskih nakladnika još je jedna zabrinjavajuća činjenica, kao i više puta spomenuta visoka stopa PDV-a na elektroničke knjige. Svi ti negativni pokazatelji rezultiraju i visokom cijenom e-knjiga, koja odbija korisnike od novih platformi za čitanje e-knjiga, čime i sama postaje jednom od negativnih pokazatelja.

S druge strane, nekomercijalni distributeri e-knjige, zajedno s *TookBook*-om *Lamara Digitala* daju nadu za elektroničko nakladništvo, kao i činjenica da se i dalje otvaraju nove platforme (*eknjiga.hr*). Najpozitivniji primjer je vjerojatno onaj *TookBook*-a, koji uspješno posluje od 2010. godine prilagođavajući poslovni model korisnicima. Razlog tomu lako može biti činjenica da je TookBook jedini komercijalni projekt u Hrvatskoj koji je primarna djelatnost tvrtke koja ju je pokrenula te je iz tog razloga tvrtka „prisiljena“ tražiti nove načine i poslovne modele kojima će privući nove korisnike, zadržati stare i opstati u svijetu digitalnog izdavaštva. Pozitivni primjeri su također i suradnje izdavača i ostalih institucija, kao što je nastavak suradnje između *TookBook*-a i *Vip*-a i nakon zatvaranja *Vip* eKnjižare, koja je zapravo omogućila da *Vip* eKnjižara kroz *TookBook* eKnjižnicu postoji i dalje. Međutim, postavlja se pitanje hoće li sadašnji projekti e-knjiga opstati u budućnosti? Hoće li novi projekti nastajati? Hoće li nova konkurencija ojačati tržište e-knjiga ili pak značiti propast za postojeće projekte? I najvažnije pitanje, hoće li e-knjiga u Hrvatskoj u budućnosti napokon oživjeti ili će nestati i prije nego li je zaživjela? Na sva ta pitanja samo vrijeme zna odgovor, a jedina spoznaja u 2016. godini je da, iako je situacija za sada loša, digitalna izdavačka scena ne odustaje te i dalje pokušava ići u korak s vremenom i uspjeti oživiti e-knjigu u Hrvatskoj.

Literatura

1. A pogledaj me sad. URL: http://www.eknjiga.hr/product/pogledaj-me-sad (2016-08-17)
2. Ban, Josipa. E-knjige tek za dvije do četiri godine pravi biznis, 2012. URL: http://www.poslovni.hr/hrvatska/e-knjige-tek-za-dvije-do-cetiri-godine-pravi-biznis-213439 (2016-08-16)
3. Barnet, Belinda. Crafting the User-Centered Document Interface: The Hypertext Editing System (HES) and the File Retrieval and Editing System (FRESS). // Digital humanities quarterly 4, 1(2010). URL: http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/4/1/000081/000081.html (2016-06-19)
4. Bartolčić, Nenad. E-knjiga u Hrvatskoj iliti kako trčati s utegom od 25 kila, 2013. godina. URL: http://www.mvinfo.hr/clanak/e-knjiga-u-hrvatskoj-iliti-kako-trcati-s-utegom-od-25-kila (2016-08-23)
5. Bartolčić, Nenad. Hrvatska knjiga – kako spriječiti povratak u 90-te?!, 2015. URL: http://www.mvinfo.hr/clanak/hrvatska-knjiga-kako-sprijeciti-povratak-u-90-te (2016-08-23)
6. Blažev, Krešimir. eKnjižara iz Vipnet-a, 2011. URL: http://mob.hr/eknjizara-iz-vipnet-a (2016-08-17)
7. Blažev, Krešimir. Vip Apliteka, 2010. URL: http://mob.hr/vip-apliteka/ (2016-08-24)
8. Brbora, Dolores. Novi izdavački gigant pod imenom Algoritam-Profil-Mozaik d.o.o., 2014. URL: http://www.ziher.hr/novi-izdavacki-gigant-pod-imenom-algoritam-profil-mozaik-d-o-o (2016-08-23)
9. Brezak Brkan, Ivan. Planet9 je trgovina elektroničkih knjiga dostupna svima uz Windows, Android, iPhone i iPad aplikacije, 2011. URL: http://www.netokracija.com/planet9-elektronicke-knjige-iphone-ipad-android-13503 (2016-08-16)
10. Campbell, Lisa. France and Luxembourg ordered to restore e-book VAT, 2015. URL: http://www.thebookseller.com/news/france-and-luxembourg-ordered-restore-e-book-vat (2016-08-23)
11. Ciljevi, mjere i nadležnosti za područje znanstvenog i stručnog izdavaštva. Zagreb, 2016. Str. 6. URL: http://novebojeznanja.hr/UserDocsImages/Dokumenti%20za%20web/Ciljevi,%20mjere%20i%20nadle%C5%BEnosti%20za%20podru%C4%8Dje%20znanstvenog%20i%20stru%C4%8Dnog%20izdava%C5%A1tva_MT%2023.2..pdf (2016-08-23)
12. Crain, Caleb. The Future of books and copyright, 2012. URL: http://www.steamthing.com/2012/10/the-future-of-books-and-copyright.html (2016-06-19)
13. Često postavljana pitanja: FAQ. URL: https://library.tookbook.com/faq (2016-08-01)

14. Čulina, Ljerka. E-knjige: Prvi dio, 2015. URL: http://www.skole.hr/ucenici/ss?news_id=12571 (2016-06-19)
15. Đorđević, Ana. Budućnost čitanja: E-knjige kod nas, 2011. URL: http://www.algoritam.hr/?m=0&p=vijesti&opcija=prikaz&id=2443#.V7S4KZiLS00 (2016-08-17)
16. E-book izdanja Durieuxa. URL: http://durieux.hr/wordpress/e-book/ (2016-08-17)
17. Hoffelder, Nate. Portugal Telecom to sell ebooks, 2010. URL: http://the-digital-reader.com/2010/06/15/portugal-telecom-to-sell-ebooks/ (2016-08-24)
18. Hoffelder, Nate. Vodaphone Spain adds ebooks to its App Store, 2010. URL: http://the-digital-reader.com/2010/02/18/vodaphone-spain-adds-ebooks-to-its-app-store (2016-08-24)
19. Hoscik, Martin. Vodafone launches GoSpoken powered mobile book store, 2010. URL: http://www.seenit.co.uk/vodafone-launches-gospoken-powered-mobile-book-store (2016-08-24)
20. HT gasi Planet9, propao dobavljač, 2015. URL: http://www.poslovni.hr/tehnologija/ht-gasi-planet9-propao-dobavljac-297728 (2016-08-16)
21. HT pokrenuo elektroničku knjižaru, 2011. URL: http://www.tportal.hr/scitech/tehno/120960/HT-pokrenuo-e-knjiznicu.html (2016-08-16)
22. Ivezić, Bernand. TookBook profitirao na izlasku HT-a i Vipneta iz e-knjiga, 2015. URL: http://www.poslovni.hr/tehnologija/tookbook-profitirao-na-izlasku-ht-a-i-vipneta-iz-e-knjiga-297841 (2016-08-18)
23. Izaberite svoju idealnu članarinu: Vip korisnici. URL: https://library.tookbook.com/pricing (2016-08-18)
24. Izdavači. URL: https://library.tookbook.com/
25. Katalog. URL: http://www.eknjiga.hr/catalog/show/all (2016-08-17)
26. Knjiga u fokusu: Potpora kreativnoj industriji – stručna analiza i preporuke za uređenje tržišta knjiga i širenje kulture čitanja u RH. Zagreb: Knjižni blok, 2013. URL: http://www.mvinfo.hr/file/articleAttachment/file/knjiga-u-fokusu_7.pdf (2016-08-23)
27. Knjige: A pogledaj me sad. URL: http://mozaik-knjiga.hr/knjige/a-pogledaj-me-sad/ (2016-08-17)
28. Knjige: biblioteka: elektronička izdanja. URL: http://www.matica.hr/knjige/biblioteka/53/ (2016-08-24)
29. Kozlowski, Michael. Sharp to Release an E-Reader and New Ebook Servise, 2010. URL: http://goodereader.com/blog/electronic-readers/sharp-to-release-an-e-reader-and-new-ebook-service (2016-08-24)
30. Kraus, Tamara. Istraživanje tržišta knjiga u RH: Gfk Hrvatska: Zagreb: 22.04.2016. URL: https://issuu.com/modernavremena/docs/gfk_-_istra__ivanje_tr__i__ta_knjig (2016-08-12)

31. Lebert, Marie. A short history of eBooks. Toronto: University of Toronto, 2009. URL: ftp://ftp.pg.psnc.pl/pub/2/9/8/0/29801/29801-pdf.pdf (2016-06-19)
32. Mironchuk, Ivan. E-books: How far have we come, 2011. URL: http://www.dpci.com/blog/e-books-how-far-have-we-come (2016-06-19)
33. Nakon najdublje krize u 25 godina postojanja, Algoritam spreman za nove izazove, 2015. URL: http://www.poslovni.hr/hrvatska/nakon-najdublje-krize-u-25-godina-postojanja-algoritam-spreman-za-nove-izazove-305722 (2016-08-23)
34. Najveća ponuda e-knjiga na hrvatskom jeziku! URL: http://www.eknjiga.hr/staticcms/aboutus (2016-08-24)
35. Novosti: O projektu eLektire. URL: http://lektire.skole.hr/stranica/o-projektu-elektire (2016-08-15)
36. Pasquale, Daniela De. Biblet: è arrivato l'eBook Reader di Telecom Italia, 2010. URL: http://www.pianetaebook.com/2010/12/biblet-e-arrivato-lebook-reader-di-telecom-italia-4391 (2016-08-24)
37. Petrić, Dragan. Vipnet otvorio eKnjižaru, 2011. URL: http://www.bug.hr/vijesti/vipnet-otvorio-eknjizaru/109402.aspx (2016-08-24)
38. Planet9: elektroničke knjige dostupne svima, 2011. URL: http://www.tportal.hr/scitech/tehno/136589/Planet9-elektronicke-knjige-dostupne-apsolutno-svima.html (2016-08-16)
39. Podrška Hrvatskog telekoma – petnaest novih djela, 2012. URL: http://lektire.skole.hr/stranica/podrska-hrvatskog-telekoma-petnaest-novih-djela (2016-08-16)
40. Posebne pogodnosti za Vip korisnike!, 2014. URL: https://library.tookbook.com/new#news9 (2016-08-18)
41. Predstavljena hrvatska e-knjižnica, 2013. URL: http://www.nsk.hr/predstavljena-hrvatska-e-knjiznica/ (2016-08-01)
42. Provedite ljeto uz Planet9 i e-knjige po sniženim cijenama, 2012. URL: http://www.vecernji.hr/techno/provedite-ljeto-uz-planet9-i-e-knjige-po-snizenim-cijenama-420092 (2016-08-16)
43. Reitz, Joan M. Electronic book. // Online Dictionary for Library and Information Science. Libraries Unlimited, 2004. URL: http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_e.aspx#electronicbook (2016-06-19)
44. Taylor, Ben. The Top 5 e-Readers on the Market, 2013. URL: http://techland.time.com/2013/11/21/the-top-5-e-readers-on-the-market (2016-08-25)
45. Test: T-mobile eBook Reader (Planet 9), 2011. URL: http://www.usporedi.hr/testovi/test-t-mobile-ebook-reader-planet-9 (2016-08-16)
46. Tolić, Tanja. VIP i HT otvorili e-knjižare i krenuli u borbu za elektronske čitatelje, 2011. URL: http://www.najboljeknjige.com/content/vijesti_opsirnije.aspx?NewsID=313 (2016-08-02)

47. Tomašević, Nives. Kreativna industrija i nakladništvo. Zagreb: Ljevak d.o.o., 2015.
48. Tomić, Dražen. HT gasi svoju online knjižaru Planet 9, 2016. URL: http://www.ictbusiness.info/internet/ht-gasi-svoju-online-knjizaru-planet-9 (2016-08-17)
49. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. An overview of the digital publishing market in Croatia. //Libellarium 6, 2(2013), str. 55-64. URL: http://www.libellarium.org/index.php/libellarium/article/view/184 (2016-08-11)
50. TookBook eKnjižnica. URL: http://www.vipnet.hr/eknjiznica (2016-08-18)
51. Uvjeti korištenja usluge Vip eKnjižara, 2013. URL: http://www.vipnet.hr/o-vipnetu/uvjeti-koristenja/-/journal_content/56_INSTANCE_dVRgUzdEt9Tf/10307706/17236251 (2016-08-24)
52. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. An overview of e-book market in Croatia. URL: https://projectebooks.wordpress.com/2013/02/28/an-overview-of-e-book-market-in-croatia/ (2016-08-11)
53. Vidoš, Luka. Hipertekstualnost i Wikipedija: Što je hipertekstualnost i kako je ona primijenjena na Wikipediji. URL: http://www.umas.unist.hr/~vidos/prva_godina/prvi_semestar/seminarski_radovi/hiw_dim.pdf (2016-06-19)
54. Vip eKnjizara, 2012. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.lamaro.tookbook.client.vip (2016-08-24)
55. Vip eKnjižara s 200 domaćih i stranih naslova, 2011. URL: http://www.vecernji.hr/techno/vip-eknjizara-s-200-domacih-i-stranih-naslova-307322 (2016-08-17)
56. Vitas, Zoran. E-knjiga procvala bi i u nas da su čitači jeftiniji i porez isti kao na knjige, 2014. URL: http://www.vecernji.hr/techno/e-knjiga-procvala-bi-i-u-nas-da-su-citaci-jeftiniji-i-porez-isti-kao-na-knjige-919333 (2016-08-17)
57. Živković, Daniela. Elektronička knjiga. Zagreb: Multigraf, 2001.